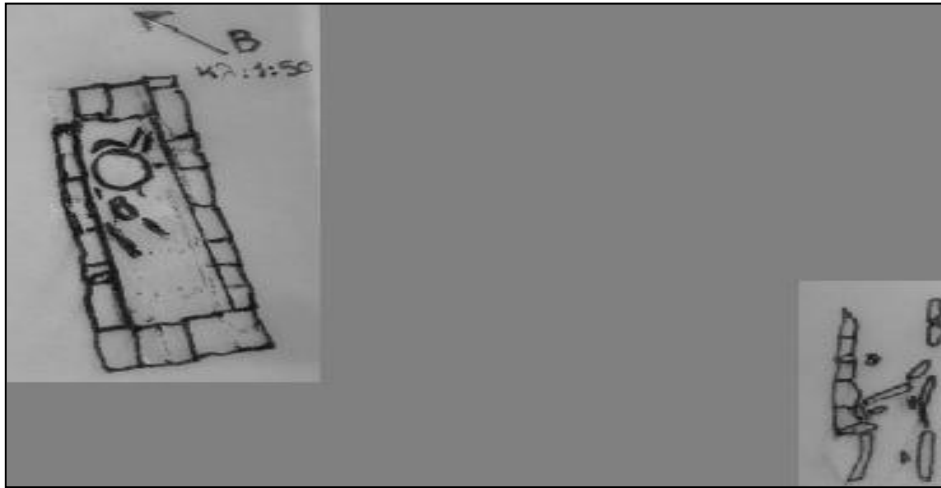

ΣΥΣΤΑΔΑ Β

Στη ΝΔ γωνία του όμορου 153α και σε απόσταση περίπου 20 μ. βόρεια από την Α' συστάδα, ανασκάφηκε ένας κιβωτιόσχημος και ένας καλυβίτης υστερορωμαϊκών επίσης χρόνων (ΕΙΚ. 368), που περιείχαν από τρία αγγεία. Ανάμεσά τους εντοπίστηκε επίσης σωρός από όστρακα αγγείων όπως και υπολείμματα ανθρώπινων οστών, σχετιζόμενα προφανώς με επίπεδη εστία για το άναμμα πυράς εξαγνισμού. Οι τάφοι αυτοί βρίσκονται σε μικρότερο βάθος και ως εκ τούτου το άνω μέρος τους είχε καταστραφεί από την άροση.

Εικόνα 368. Κάτοψη των δύο τάφων της συστάδας Β.

Εικόνα 369. Ο κιβωτιόσχημος T5 της συστάδας Β.

Εικόνα 370. Λεπτομέρεια του ΝΔ τμήματος του κιβωτιόσχημου τάφου 5.

Ο κιβωτιόσχημος τάφος **T5**, σώζεται σε μέγιστο ύψος 3 δόμων οπτόπλινθων (από 0,18-0,35 μ.) και μέγιστο βάθος 0,2 μ. (ΕΙΚ. 369 & 370). Έχει εξωτερικές διαστάσεις 1,75 μ. και πλάτος 0,73 μ. στο ευρύτερο ΝΔ τμήμα του και 0,63 στο ΒΑ παρουσιάζοντας σφηνοειδή κάτοψη. Είναι κατασκευασμένος από ορθογώνιες οπτόπλινθους διαστάσεων 0,27*0,13-0,14 μ., προερχόμενες από τη διχοτόμηση τετραγώνων οπτόπλινθων πάχους 0,037 μ., και πλευράς 0,27 μ. οι οποίες επίσης χρησιμοποιήθηκαν για την πλακόστρωση του εσωτερικού του τάφου. Η κατασκευή του παρουσιάζει λιγότερη επιμέλεια από ότι του κιβωτιόσχημου τάφου T3 της συστάδας Α. Φαίνεται ότι κατασκευάστηκαν πρώτα οι μακρές πλευρές από στρώσεις 6-7 οπτόπλινθων και στη συνέχεια οι στενές από στρώσεις δύο οπτόπλινθων σε κάθε πλευρά. Σε γενικές γραμμές υπάρχει η πρόνοια ώστε οι αρμοί των υπερκείμενων δόμων να μην συμπίπτουν με τους υποκείμενους. Η σπασμένη και ακανόνιστη πλευρά των οπτόπλινθων είναι τοποθετημένη προς τα έξω. Από την νότια μακρά πλευρά ή οποία σώζεται σε μεγαλύτερο ύψος (3 δόμοι) φαίνεται ότι και στον τάφο αυτόν υπήρχε εκφορά. Οι οπτόπλινθοι δεν είχαν ανάμεσά τους ορατό συνδετικό κονίαμα παρά μόνο απλή λάσπη. Εσωτερικά έχει μήκος 1,47 μ. και πλάτος 0,44 στην ευρύτερη ΝΔ στενή πλευρά και 0,34 μ. στη στενότερη ΒΑ. Ο προσανατολισμός του, ΒΑ-ΝΔ, είναι ακριβώς ο ίδιος με αυτόν του κιβωτιόσχημου τάφου T3 της Α συστάδας, ωστόσο η κατεύθυνση του νεκρού αντίθετη. Ο νεκρός επίσης φαίνεται ότι εστρέφετο προς τα αριστερά, δηλ. τα ΒΔ, όπως αυτό παρατηρήθηκε και σε τρεις τάφους της συστάδας Α, σε δύο κεραμοσκεπείς και στον κιβωτιόσχημο, μόνο που στον τελευταίο, λόγω διαφοράς προσανατολισμού ο νεκρός εστρέφετο προς τα

δεξιά. Επίσης η τοποθέτηση των κτερισμάτων ήταν διαφορετική και αντί στο πάνω μέρος του σώματος του νεκρού όπως ήταν η περίπτωση στον κιβωτιόσχημο T3, είχαν τοποθετηθεί πάνω στα κάτω άκρα του νεκρού προς την αριστερή πλευρά. Συγκεκριμένα, στο μέσο –ΒΑ τμήμα του τάφου υπήρχαν τρία αγγεία, εκ των οποίων δύο βαθιά πινάκια (Π12778 και Π12779) (Εικ. 371 & 372) κοντά στη Β γωνία, σε βάθος 0,08 μ. από το ανώτερο σωζόμενο μέρος του τάφου και λίγο ψηλότερα, μια σχεδόν οξυπύθμενη οينوχόη-πρόχους με οριζόντιες παράλληλες ανάγλυφες αυλακώσεις (Π12777, Εικ. 373) τύπος, ο οποίος χρονολογείται στον 4^ο και στις αρχές του 5^{ου} αι. μ.Χ. (πβ. Μάλαμα – Νταράκης 2008, 118, 228 και 408, σχ. 17, πίν. 66) αν και απαντάται νωρίτερα, κατά τον 3^ο αι. (Ναλπάντης 2003, 29, πίν. 35). Από τον σκελετό σωζόταν μόνο το κάτω μέρος του νεκρού. Επομένως, ο νεκρός είχε ταφεί, όπως και στους άλλους καλυβίτες, με ΝΔ προσανατολισμό, σύμφωνα με το σχήμα του τάφου, το οποίο είναι σφηνοειδές με το στενότερο ΒΑ άκρο να προσορίζεται για τα πόδια του νεκρού. Επίσης, για να χωρέσει στο μνημείο φαίνεται ότι είχε τοποθετηθεί σε ελαφρά συνεσταλμένη στάση. Ασφαλώς ο πρώτος νεκρός του τάφου θα είχε μικρότερο ύψος. Είναι πολύ πιθανό ότι τμήματα οστών και θραύσματα από δύο χύτρες που βρέθηκαν πλησίον τμήματος επίπεδης εστίας, περίπου 2-3 μ. ΝΔ του τάφου ανήκαν στο νεκρό αυτό¹. Η τυπολογία των αγγείων αυτών φαίνεται να παραπέμπει στην ύστερη αυτοκρατορική εποχή (πβ. Eilman 1940/41, 97, εικ. 80) και οπωσδήποτε, όχι πολύ αργότερα από τα τέλη του 3^{ου} και τις αρχές του πρώιμου 4^{ου} αι. μ.Χ. (πβ. Walter 1953/54 & 1954/55, 61 & 67, εικ. 50 & 56). Στην περίπτωση του τάφου αυτού τα αντικείμενα, τοποθετούνται στα πόδια, όπως συμβαίνει με τους τάφους των Σαβαλίων που παρουσιάζουν χριστιανικό προσανατολισμό, και όχι πάνω στο σώμα του νεκρού, όπως κατά κανόνα συμβαίνει με τις υπόλοιπες ειδωλολατρικές ταφές. Ο πυθμένας του τάφου ήταν επίσης πλακόστρωτος, όμως με αμελέστερο τρόπο. Αποτελούνταν δηλαδή από σειρά τριών τετράγωνων πλακών στο μέσο – ΒΑ στενότερο τμήμα του και διπλή σειρά από 3 μεγάλα θραύσματα και μια ακέραιη πλάκα στο ευρύτερο ΝΔ. Τα δύο άκρα του τάφου ήταν ελαφρώς υπερυψωμένα, προφανώς λόγω καθίζησης. Από την επικάλυψη του τάφου δεν σώζονται ενδείξεις. Δεδομένου ότι ο τάφος αυτός βρίσκεται σε μικρότερο βάθος από τους υπόλοιπους, είναι πιθανόν ότι οι καλυπτήριες, ορισμένα πιθανά μικρά τμήματα των οποίων, πάχους 0,05 μ. βρέθηκαν κοντά στη συστάδα αυτή, να είχαν παρασυρθεί και καταστραφεί κατά τις χρήσεις γης του παρελθόντος.

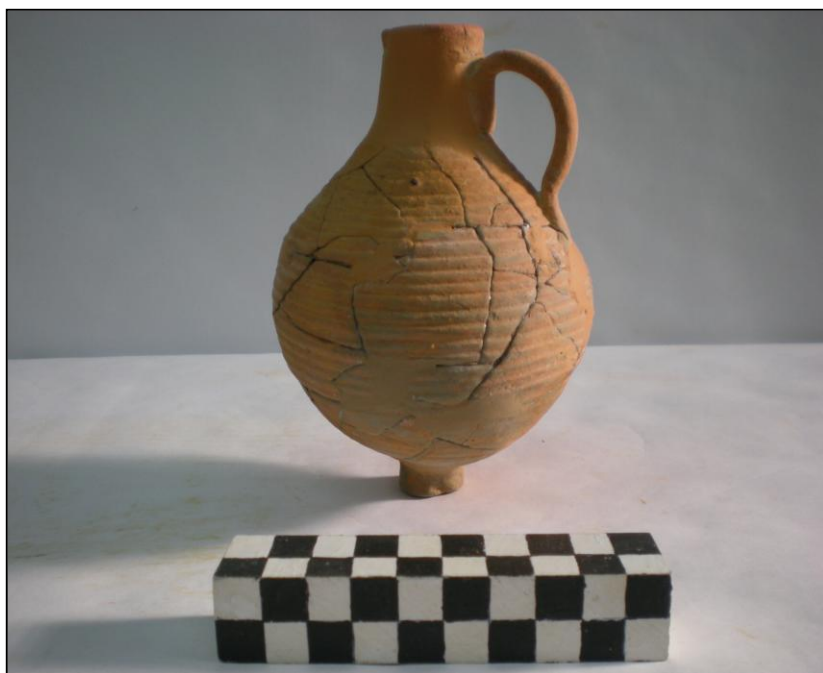
¹ Κεραμικό εργαστήριο όπου κατασκευάζονταν χύτρες, οينوχές, χόες και άλλα αγγεία έχει βρεθεί στην Ολυμπία και χρονολογείται στον 5^ο αι. μ.Χ. (Schauer 2002, 212).

Εικόνα 371. Πινάκιο (Π12778).

Εικόνα 372. Πινάκιο (Π12779).

Εικόνα 373. Οξύπυθμενη οινοχόη-πρόχους (Π12777).

Εικόνα 374. Η πυρά εναγισμού της συστάδας Β.

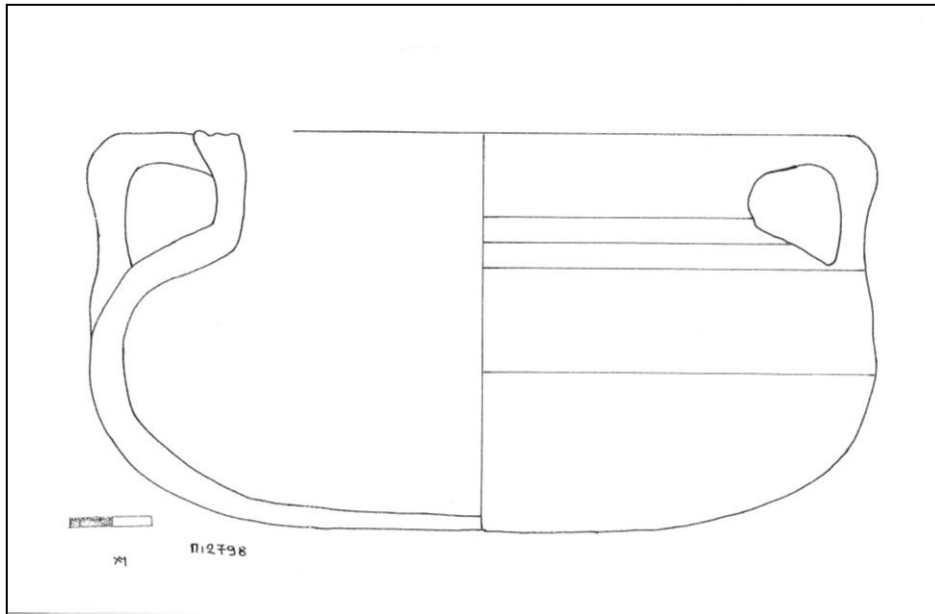
Εικόνα 375. Σχεδιαστική κάτοψη της πυράς εναγισμού της συστάδας Β.

Τα προαναφερόμενα όστρακα και οστά βρέθηκαν εντός των αναμοχλευμένων χωμάτων από humus και στη συνέχεια μέσα σε κιτρινωπή αμμογλίνα (Εικ. 374 & 375). Τα όστρακα των δύο χυτρών (Π12798 και Π12798Α) (Εικ. 376 & 377) βρέθηκαν εντός μικτού στρώματος σε απόσταση 2,4 μ. από τη ΝΔ γωνία του Τ5 (220°) σε βάθος 0,5 μ. Αλλά συνανήκοντα όστρακα βρίσκονται σε απόσταση 2,10 μ. (210°) από το μέσο της στενής πλευράς του τάφου. Εκτός από τα όστρακα και τα οστά εντοπίστηκε κατά τόπους κονίαμα και ένα μικρό πορώδες ασαφές υλικό, ίσως από καμένο γυάλινο αγγείο. Στο μέσο-Δ τμήμα της Ν πλευράς βρέθηκαν τμήματα κρανιακής κάψας όπως και μακρά οστά (Εικ. 378, 379). Πάνω από αυτά υπήρχαν όστρακα αγγείων αλλά και κοκκινίλες. Πρόκειται επομένως για ένα είδος αποκομιδής παλαιότερου νεκρού και ίσως πυράς εναγισμού αν δεν αποκλείεται η περίπτωση συνδυασμού τελετής νεκρόδειπνου με σπάσιμο αγγείων, όπως στην παλαιότερη περίπτωση της συστάδας Γ. Παρατηρούμε ωστόσο μια διαφορά σε σχέση με τα κλασικά ταφικά έθιμα. Ότι δηλαδή εκεί δεν υπήρχε απόρριψη των οστών των προηγούμενων νεκρών εκτός τάφου. Προφανώς αυτό έχει να κάνει με μια μεγαλύτερη αδιαφορία προς τα κατάλοιπα του ίδιου του νεκρού κατά τα χριστιανικά χρόνια. Κατά την ανασκαφή της προέκτασης προς Δ. βρέθηκαν στην επίχωση και εντός του φυτικού εδάφους (humus) δύο συνανήκοντα όστρακα από το λαιμό και τμήμα του χείλους χρηστικού, μάλλον κλειστού αγγείου. Τμήμα πιθανής επίπεδης εστίας (Εικ. 380, 381) εντοπίστηκε σε απόσταση 0,85 μ. από το μέσο της Δ. πλευράς του τάφου Τ5, προς τα ΝΝΔ (220°) σε βάθος 0,6 μ. ανάμεσα στο αμμόδες έδαφος του οποίου επικάθεται και της κιτρινόφαιης γλίνας με

ανακατωμένο χούμο από πάνω². Έχει σωζόμενες διαστάσεις 0,6*0,3 μ. και πάχος 0,05 μ. Το υπόλοιπό της τμήμα σώζεται σε διαλυμένη κατάσταση με τη μορφή κόκκινων τεμαχίων άψητου πηλού, σε βάθος 0,3 μ. Επίσης σε βάθος 0,5-0,7 μ. από την επιφάνεια βρέθηκαν θραύσματα κακοψημένου πηλού πάχους 0,03 μ. με την μια επιφάνεια μάλλον καλύτερα ψημένη και την άλλη κοκκινωπή τα οποία δεν αποκλείεται να ανήκουν στην επίπεδη αυτή εστία. Επίσης βρέθηκαν κάποιες πιθανές ενδείξεις από αποσαθρωμένες οπτόπλινθους που ίσως προέρχονται από επισκευή του κιβωτιόσχημου T5. Φαίνεται ότι στρώμα των αγγείων βρίσκεται κάτω από την κατασκευή αυτή, η οποία δεν αποκλείεται να είχε αναμοχλευτεί και διορθωθεί περισσότερες φορές. Στο πάνω μέρος της υπήρχε μαύρο, πιθανώς καμένο χώμα και τμήματα από κονίαμα, ίσως ασβεστοποιημένες πέτρες. Τα παραπάνω ευρήματα, το κέντρο της συγκέντρωσης των οποίων απέχει 2,75 μ. από τον T5, βρέθηκαν εντός ορθογώνιας τομής 2,5*1,3 μ. με προσανατολισμό ΒΑ-ΝΔ. Η συγκέντρωση αυτή είναι μεγαλύτερη στο μέσο-Δ. άκρο. Η βάση της βρίσκεται σε βάθος 0,715 μ. από την επιφάνεια του αγρού, ενώ το ανώτερό της σημείο 0,5 μ. Τα όστρακα που περισυλλέγησαν σε βάθος 0,5-0,7 μ. (OM1), περιελάμβαναν πλην των δύο προαναφερόμενων αγγείων, συνανήκοντα όστρακα από δύο μάλλον βαθιά πινάκια, το ένα με επίπεδη βάση και κομβίο στο εσωτερικό του (ΕΙΚ. 382)³, που θα μπορούσε να χρονολογηθεί στα τέλη του 3^{ου} και τις αρχές του 4^{ου} αι. μ.Χ. (πβ. Walter 1953/54 & 1954/55, 61, εικ. 50) και ένα άλλο παχύτερο με δύο ανισομεγέθεις αυλακώσεις στο κάτω μέρος του σώματός του, από τον ίδιο πηλό (Munsell 5YR7/6=reddish yellow) (ΕΙΚ. 383). Επίσης συνανήκοντα όστρακα από παχύ τροχήλατο αγγείο στο εσωτερικό του οποίου υπάρχουν έντονοι δακτύλιοι, ενώ στο εξωτερικό ενός άλλου τρεις ανισομερείς κάθετες εγχαράξεις (μέγιστο πάχος: 0,008 μ.). Ο πηλός τους είναι λίγο πιο κόκκινος από τον προηγούμενο, καθαρός, με καλά ψημένες τις επιφάνειες αλλά το εσωτερικό τους είναι μάλλον εύθρυπτο (ΕΙΚ. 384).

² Συγκεκριμένα σε βάθος έως 0,2 – 0,4 μ. βρίσκεται η αρόσιμη γη (χούμος). Από βάθος 0,2-0,6 η γλίνα και από βάθος 0,5-0,6 και εξής η άμμος.

³ Η ίδια διαμόρφωση χαρακτηρίζει επίσης πρόχους με κοίλο εξωτερικά πυθμένα που χρονολογούνται στα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. (Ναλπάντης 2003, 50, σχέδ. 20, πίν. 38). Από παρόμοιο τύπο δεν αποκλείεται να προέρχεται όστρακο που βρέθηκε μεταξύ Βαρθολομιού και Λυγιάς, σε συσχετισμό με κομμάτια πηλού, ίσως κακοψημένου αγγείου και ψαμμιτική πλάκα, ίσως από κατεστραμμένο τάφο κάποιου νεκροταφείου, αν και η συγκεκριμένη διαμόρφωση βάσης αγγείων απαντάται και αργότερα (Ματζάνας 2000^α, 324, εικ. 6).

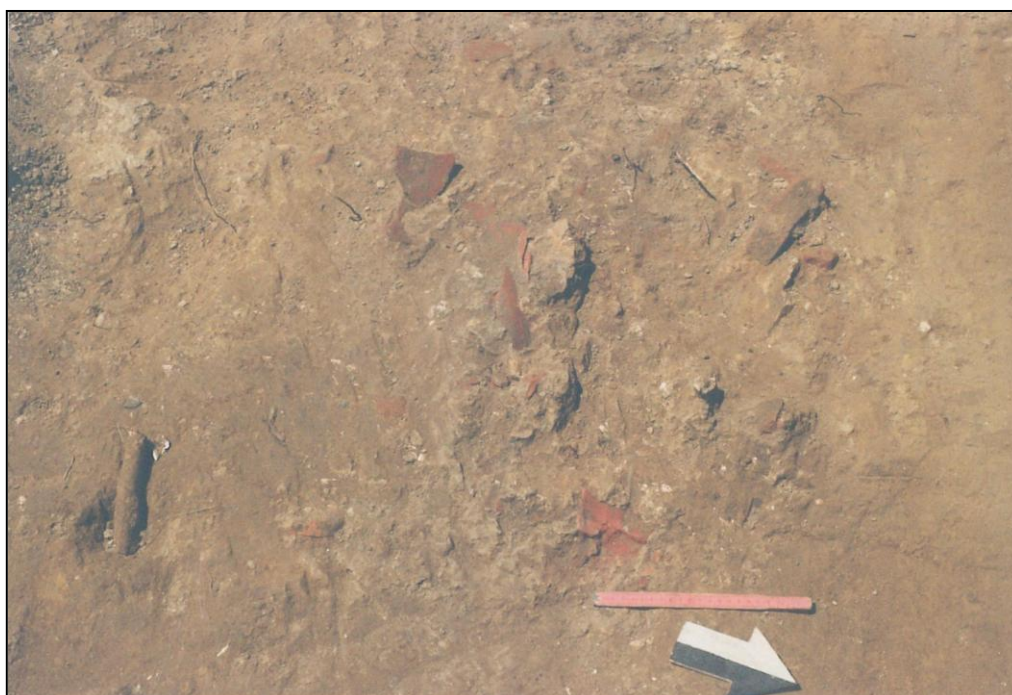
Εικόνα 376. Σχεδιαστική αποκατάσταση της χύτρας Π12798.

Εικόνα 377. Η χύτρα Π12798.

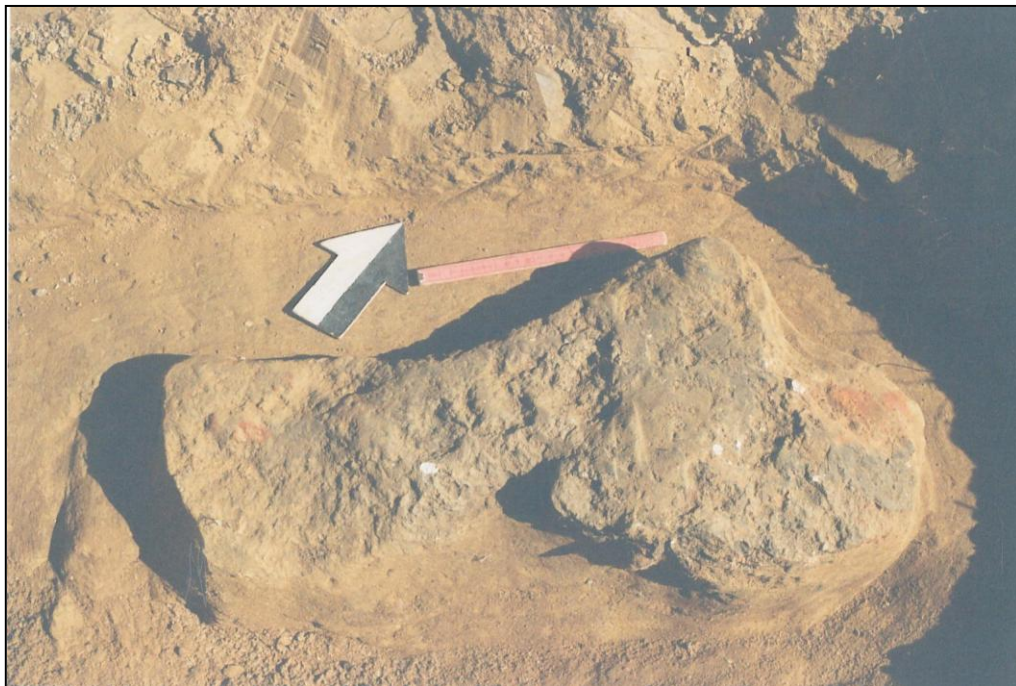
Εικόνα 378. Ανθρώπινα μακρά οστά από την περιοχή ανακομιδής της πυράς εναγισμού.

Εικόνα 379. Χώρος ανακομιδής της πυράς εναγισμού.

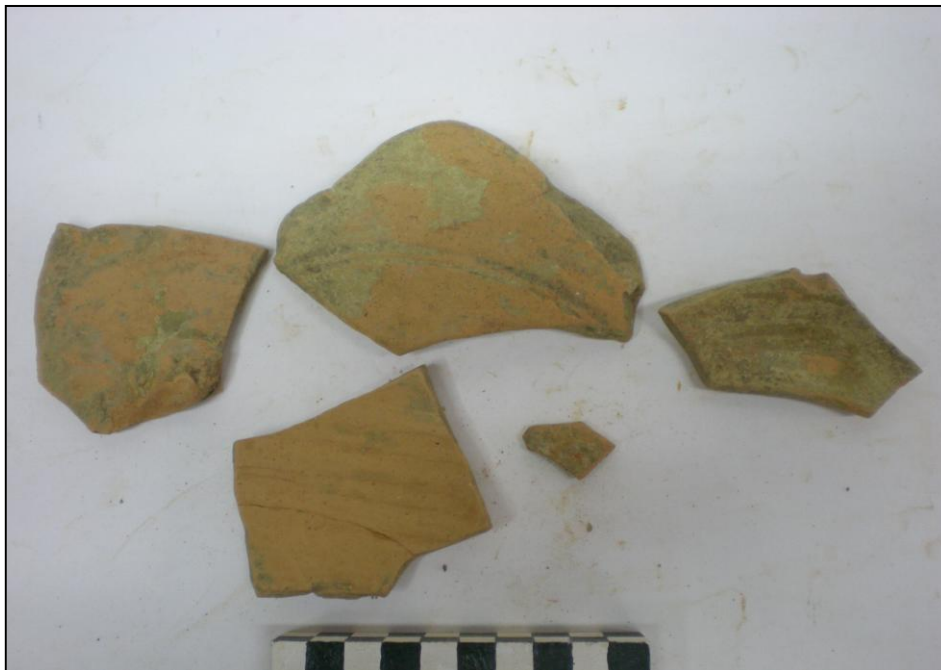
Εικόνα 380. Τμήματα της πρόχειρης πηλόχτιστης εστίας.

Εικόνα 381. Άποψη της πρόχειρης πηλόχτιστης εστίας.

Εικόνα 382. Όστρακα από πινάκιο με επίπεδη βάση και κομβίο στο εσωτερικό του.

Εικόνα 383. Όστρακα από πινάκιο με ανισομεγέθεις αυλακώσεις.

Εικόνα 384. Όστρακα από παχύ τροχήλατο αγγείο.

Εικόνα 385. Ο κεραμοσκεπής T6 της συστάδας Β.

Σε μικρό επίσης βάθος, π. 0,3 μ. από την επιφάνεια του εδάφους βρέθηκε αναμοχλευμένος ο κεραμοσκεπής **T6**, σε απόσταση 3,6 μ. Ν του κιβωτιόσχημου **T5** (Εικ. 385). Ο προσανατολισμός του ήταν ΑΒΑ-ΔΝΔ. Η βάση του βρισκόταν σε βάθος 0,65 μ. από την επιφάνεια. Το σωζόμενο ύψος του τάφου ήταν 0,3 μ. περίπου, το σωζ. μήκος του 1,20 μ. και το πλάτος του 0,5 μ. Η κάτοψή του φαίνεται ότι ήταν σφηνοειδής με το ΔΝΔ

του άκρο, όπου υπήρχαν ενδείξεις (δόντια) για το πάνω μέρος του νεκρού, στενότερο. Επομένως, θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε ότι ο ΔΝΔ προσανατολισμός του νεκρού δεν συμφωνεί με τον κατασκευαστικό προσανατολισμό και δεδομένου ότι η διάταξη των κεραμίδων δεν ήταν σαφής κάτι που προφανώς ανταποκρίνεται σε εκούσια επέμβαση, δεν αποκλείεται ο τάφος αυτός να χρησιμοποιήθηκε αρχικά για μια εθνική ταφή και στη συνέχεια για χριστιανική.⁴ Δεν βρέθηκε κεραμίδα στη στενή ΔΝΔ πλευρά. Αντίθετα, μια μεγάλη κροκάλα είχε τοποθετηθεί σε επαφή με την ΝΑ γωνία του τάφου. Η ευρύτερη ΑΒΑ πλευρά έλειπε. Τα κατάλοιπα του σκελετού, λίγες διαβρωμένες σχίδες από παχιά μακρά οστά και αποσαθρωμένα, φθαρμένα από τη χρήση δόντια ενηλίκου (ΕΙΚ. 386), διαπιστώθηκαν σε βάθος 0,55 μ. και το πάνω μέρος αγγείου σε βάθος 0,44 μ. Πρόκειται για βαθύ πινάκιο ή φιάλη (Π12780, ΕΙΚ. 387) το οποίο σύμφωνα με τις ενδείξεις ήταν τοποθετημένο στο Ν τμήμα του τάφου, στο μέσον περίπου του σωζόμενου μήκους του (ΕΙΚ. 388). Ανάμεσα στα όστρακα αυτά βρέθηκαν αρκετά πολύ εύθρυπτα όστρεα από μικρά σαλιγκάρια που ζουν και σήμερα σε παραθαλάσσιο περιβάλλον (σφαλίγκια)⁵. Στο αντίστοιχο Β τμήμα υπήρχαν επίσης και κάποια μεμονωμένα όστρακα από χείλος, τμήμα λαβής και σώμα ενός ή περισσότερων μεγαλύτερων αγγείων. Κοντά στο κρανίο, στο Δ τμήμα του τάφου, βρέθηκαν θραύσματα γυάλινου αγγείου μικρού μεγέθους με δισκοειδές πεπλατυσμένο σώμα (Δ1427, ΕΙΚ. 389) αλλά και πολλά όστρεα των προαναφερόμενων σαλιγκαριών. Στην επίχωση αμέσως Α του τάφου περισυλλέγη τμήμα από λίθινο τριβείο από συμπαγές και βαρύ πλουτωνικό αδρόκοκκο πέτρωμα (2,5 Υ7/0: light grey) (ΕΙΚ. 390).

⁴ Φαίνεται επίσης ότι πάνω σε αυτόν κατασκευάστηκε ένας μεταγενέστερος χριστιανικός τάφος με προσανατολισμό Α-Δ και το στενότερο τμήμα στο Α άκρο, του οποίου διατηρούνταν και η εγκάρσια κεραμίδα.

⁵ Αυτά κατά πάσα πιθανότητα βρέθηκαν τυχαία στο σημείο αυτό, δεδομένου ότι τα σαλιγκάρια για να πέσουν σε χειμερία νάρκη μπορούν και εισχωρούν μέχρι και 0,3 μ. βάθος από την επιφάνεια του εδάφους μέσα σε μαλακό χώμα.

Εικόνα 386. Τα δόντια του νεκρού του T6.

Εικόνα 387. Βαθύ πινάκιο (Π12780).

Εικόνα 388. Λεπτομέρεια του εσωτερικού του τάφου όπου βρέθηκε το πινάκιο.

Εικόνα 389. Θραύσματα μικρού γυάλινου αγγείου (Δ1427).

Εικόνα 390. Τμήμα από λίθινο τριβείο.

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΤΑΦΩΝ

Ο προσανατολισμός των νεκρών των κλασικών τάφων δείχνει ότι δεν ακολουθείται αυστηρά ένας σταθερότυπος αλλά υπάρχουν διάφορες παραλλαγές. Οι νεκροί στη σαρκοφάγο έχουν δυτικό προσανατολισμό (δηλ. το κρανίο προς δυσμάς – ο νεκρός «έβλεπε» - ήταν στραμμένος προς ανατολικά), ενώ του κεραμοσκεπούς T9 ο προσανατολισμός είναι νότιος. Αντίθετα, με κάποια επιφύλαξη λόγω απουσίας οστών, οι νεκροί των άλλων δύο κεραμοσκεπών της συστάδας Γ (T8 και T10) θα είχαν βόρειο προσανατολισμό.

Ο προσανατολισμός των τάφων είναι ένα ιδιαίτερο χωρικό δεδομένο. Η προσέγγιση μέσω των ποσοτικών διαφοροποιήσεων των περιγραφικών μεταβλητών φανερώνει ότι οι προσανατολισμοί στην υστερορωμαϊκή συστάδα κλιμακώνονται και παρουσιάζουν μεγαλύτερο εύρος, της τάξης των 210-270°, το κεφάλι προς τα δυτικά σε σχέση με τους πρώιμους κλασικούς που κυμαίνονται μεταξύ 130 και 150°. Η συχνότητα των προσανατολισμών δεν ακολουθεί την κανονική καμπύλη (του Gauss) και παρουσιάζει μια σημαντική διαφοροποίηση, η οποία θα μπορούσε να εξηγηθεί από τη μεταβολή των προσανατολισμών σε σχέση με την ανατολή του ήλιου κατά την ημέρα του θανάτου (πρβλ. Demoule 1982, 324).

Από τους υστερορωμαϊκούς τάφους, στον κιβωτιόσχημο τάφο T3 το κρανίο του νεκρού βρισκόταν στην ΒΑ πλευρά του τάφου, ενώ ο προσανατολισμός των υπόλοιπων, αναμφίβολα χριστιανικών, τάφων παρουσιάζει μεγαλύτερη σταθερότητα και είναι κατά προσέγγιση

δυτικός. Μεταβατικός θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ο κιβωτιόσχημος τάφος T5 ο οποίος έχει τον ίδιο ακριβώς προσανατολισμό με τον T3 αλλά ο νεκρός ήταν θαμμένος με αντίστροφη κατεύθυνση, δηλ. στην ΒΑ στενή πλευρά του τάφου διαπιστώθηκαν τα κάτω άκρα του νεκρού.